

Familjen och jag – familjen i förändring

Inledning

Vad är en familj och vilka familjeideal finns idag? Är en ”normal” familj ett uttryck av ett västerländskt kulturellt ideal med mamma, pappa och gemensamma barn eller kan en familj se annorlunda ut (jfr Magnusson 2006: 11)? Är den familj jag lever med, den jag ser hos andra och den familj som representerar ett ideal för mig samma sak? Detta är frågor som här kommer att behandlas. Avsikten med denna artikel¹ är inte att på ett uttömmande sätt presentera forskning kring familj utan den ska ses som en introduktion till temat familj som detta nummer av Budkavlen handlar om. Syftet med artikel är att utgående från en frågelistan *Familjen och jag – familjen i förändring* analysera synen på familj och familjerelationer så som de framställs i frågelistavaren. Jag kommer att presentera hur familjebegreppet används i forskningen och studera hur sagesmännen, d.v.s. de som svarat på frågelistan om familj säger sig uppfatta dels familjen som levd erfarenhet, dels familjen som diskurs. Jag kommer att jämföra synen på familj utgående från begreppen den diskursiva familjen, det vill säga bilden av familjen på en institutionell och tankemässig nivå, med familjen som levd erfarenhet, det vill säga hur människor upplever och erfar sin egen familj. Historikern John R. Gillis påpekar skillnaden mellan den familj som vi lever med (*live with*) och den som vi lever via (*live by*). Familjen vi lever med innebär den verkliga familj inklusive de sociala relationer som finns i en familj medan familjen vi lever via handlar om en idealbild av den (Gillis 1996: xvff; jfr Beijar 2007). Den diskursiva, tankemässiga familjen består dels av hur vi ser på familj hos andra, dels bilden av

familj som den borde vara, den ideala familjen. Den centrala frågan är hur sagesmännen talar om familjen och vilken betydelse de tillskriver den. Andra frågor av intresse är huruvida männens och kvinnornas syn på familj skiljer sig och om de yngre och äldre sagesmännen för fram en liknande syn på familjen. I avsnitt 3 utgår jag från familjesociologisk och viss grad familjehistorisk forskning eftersom min uppfattning är att etnologer och folklorister har mycket att lära sig av familjesociologernas sätt att problematisera familjebegreppet. Det folkloristiska bidraget i artikeln är att studera familjen ur ett gräsrotsperspektiv, att se på familjen både som en levd erfarenhet men också att studera de diskurser om familj som människan tar ställning till i sitt liv och endera internaliserar eller förkastar.

Inom ämnena etnologi och folkloristik har familjen visserligen behandlats i studier² men relativt sällan har begreppet synliggjorts eller problematiserats. Studier av familjen har resulterat bl.a. i kongressen *Family as the tradition carrier*³ (1994) med fokus på de traditioner som familjer värnar om, och i antologin *Familj och kön* (1999) med fokus på familjens genusrelationer och synen på vad som skapar en ”riktig” familj. Familjen var temat för en session i NEFK⁴ i Helsingør 2003 då konstruktionen av familj bland annat i relation till poesialbum, namn, konsumtion samt konstbefrukning presenterades.

I folkloristisk grundlitteratur (t.ex. Arvidsson 1999; Eriksen & Selberg 2006) behandlas begreppet familj sällan. I Lea Virtanens *Suomalainen kansanperinne* (1988) ges familjen ett kapitel och här konstateras att det finns väldigt lite av folkloristisk familjeforskning

(Virtanen 1988: 103). I en etnologisk motsvarighet, Ilmar Talves *Suomalainen kansankulttuuri* (1990), presenteras familjen så som den såg ut i det gamla bondesamhället (Talve 1990: 195ff). I *Land och stad* (1972) görs en begreppslig genomgång av familjen i relation till hushåll, arbetsfördelning, barn och barnuppfostran samt nattfrieri med utgångspunkt i det gamla bondesamhället. Också nya familjemönster i industrialismens tid samt i den borgerliga kulturen tas upp (Hellspong & Löfgren 1972: 227-284). Även här konstateras att familjen hör till de försummade forskningsobjekten inom etnologi (Ibid. 284). Familjen har likväl studerats inom etnologi och folkloristik genom närliggande fenomen. Sådana är till exempel undersökningar⁵ om parförhållanden (Martinson 1997), generationer (Åström 1986, 1990), faderskap (Hagström 1999) och släkten (Latvala 2005). Familjen har tydligen endera setts som en självklar enhet att utgå ifrån eller så har den varit något av en blind fläck inom ämnena folkloristik och etnologi. En annan orsak till frånvaron av intresse för begreppslig analys av familj kan vara att det inte har samma analytiska potential som till exempel klass, kön eller kultur.

En viss förändring gällande problematisering av familjebegreppet kan trots allt anas och tar sin början i boken *Familj och kön* (1999). I Staffan Beijars avhandling pro gradu i etnologi undersöks konstruktionen av familj utgående från julfirande (Beijar 2007; se även hans artikel i denna tidskrift). I antologin *Familjekoordinater* (2006) utgiven av etnologerna vid Åbo Akademi utgås från familj som undersökningsenhet men begreppet problematiseras inte speciellt. Pauliina Latvala för fram familjehistoria som en del av folkloristiken och menar med det ett muntligt berättande inom familjen och släkten. Hon kommer in på frågor om vem som får berätta släkten/familjens historia och vad som tystas ner. Intresset för familjens/släktens historia blir här central. Däremot går hon inte in på frågor om hur familjen som begrepp förstås (Latvala 1998: 1f). Emellertid har man inom

familjesociologin studerat familjen begreppsligt på ett problematiserande sätt (se t.ex. Gittins 1985, Pulma, 1991, Giddens 1995, Beck-Gernsheim 1995, Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Jamiesson 1998, Magnusson 2006).

En frågelista blir till

Materialet som analyseras i denna artikel består av frågelistsvar. Frågelistan som materialkategori ger inte enbart kunskap om kulturella fenomen eller berättarens personliga erfarenheter utan kan också ses som personliga ställningstaganden av samhällspolitisk art, ett slags kommentarer på det samhälle där berättelserna tillkommit (Nylund Skog 2005: 149ff). Min analys är starkt avhängig av de frågeställningar som var aktuella i frågelistan – i detta fall familjen i ett förändringsperspektiv. Den utvecklades i samband med en kurs⁶ ledd av undertecknad kallad *Berättande och familj. Frågelistan som metod* i folkloristik vid Åbo Akademi hösten 2004. Frågelistan skapades under kursens gång som ett resultat av de diskussioner om familj som fördes. Kursdeltagarna kunde således påverka de frågor som togs upp. Kursen avslutades med ett seminarium där studenterna presenterade analyser på några av frågelistsvaren ur ett berättelseperspektiv. Den pedagogiska idén med att engagera studenterna i arbetet med frågelistorna kändes lyckat.

I frågelistan behandlades fem teman. Det första temat gavs rubriken ”Min familj och jag” med målet att nå subjektiva upplevelser av familjen, också alternativa familjeformer. I det andra fokuserade vi på olika typer av parförhållanden, allt från att vara singel till nyfamiljer. Det tredje temat handlade om barn och barnfrihet. Under rubriken ”Min släkt och jag” önskade vi få svar om centrala händelser och aktörer i familjen/släkten inklusive släktforskning och släktforskningens betydelse. Det sista temat var gemenskap inom familjen, de sätt som en familj manifesterar en gemensam identitet.

Efter att frågorna i listan utformades sän-

des den ut till sagesmannanätet i slutet av oktober 2004. I sagesmannanätet finns 250 namn på personer i Svenskfinland som brukar svara på listorna, men eftersom nätet används så pass sällan⁷ var det en hel del kuvert som kom i retur med felaktig adress. Ungefär 200 brev torde ha nått adressaten. Svaren började inströmma och i januari 2005 hade 47 svar inkommit. Svarsprocenten var ganska låg, under 25 % vilket är lägre än det brukar. Ett problem med frågelistorna är att det oftast är äldre personer som svarar på dem eftersom de har tid och ofta är intresserade av att dokumentera traditionen och livet ”förr” (Hagström & Marander-Eklund 2005: 18f). För att nå en balans gällande sagesmännens ålder uppmanade vi våra studenter svara på frågelistan. På så sätt tillkom ytterligare 9 svar. Totalt gav frågelistan 56 svar. Av svararna är 19 födda på 20-talet, 14 på 30-talet, 7 på 40-talet, 2 på 50-talet, 3 på 60-talet, ingen på 70-talet och 10 på 80-talet. De flesta är således äldre⁸ personer, färre är i yrkesverksam ålder och de unga, studenterna är relativt få.

Även könsfördelningen bland sagesmännen brukar vara skev och så är fallet även i detta fall. Materialet består av 38 svar från kvinnor och 18 av män. Att de flesta som svarar på frågelistor är kvinnor är något som Dorothy Sheridan förklarar genom att kvinnor är vana vid att hålla kontakt med familj och vänner, skriva dagbok och är på så sätt talangfulla att skriva om sitt liv (Sheridan 2003: 52). Däremot representeras hela Svenskfinland relativt jämt i svaren. Också olika yrkesgrupper finns representerade bland svararna med en viss övervikt på urban medelklass. Materialet är således relativt litet samt skevt både gällande ålder och gällande kön. Men eftersom jag inte är ute efter att förklara hur familjen definieras idag utan snarare att nå en förståelse för hur sagesmännen med utgångspunkt i sina erfarenheter förhåller sig till familjen som levd erfarenhet och till diskurser om familj anser jag att materialet lämpar sig för uppgiften. Frågelistan har accederingsnumret⁹ IF 2004/6:1-56.

Allmänt taget kan sägas att sagesmännen, som är relativt vana vid att svara på denna typ av frågeformulär, ansåg frågelistan vara svår att svara på. Eftersom den fokuserade på förändringar i familjeformer uppfattade speciellt de äldre sagesmännen att de inte riktigt kunde relatera sig till frågorna. Frågorna om parförhållanden, barnfrihet och att vara singel uppfattades av de äldre (födda på 20- och 30-talet) som frågor som inte angick dem. Trots ett långt äktenskap såg de det inte som ett parförhållande – vokabulären var främmande för dem. Äktenskapet, inklusive barn, såg de som något som hör till ett vuxet liv och därför gav frågorna om barnfrihet och om att vara singel upphov till vissa frågetecken hos dem. Att familjen är föränderlig kom ändå fram när de äldre sagesmännens skrev om sina barns skilsmässor. De medelålders (födda på 40-, 50, och 60-talet) och yngre (födda på 80-talet) sagesmännen tilltalades mera av frågorna i frågelistan och återgav ofta ingående berättelser om relationerna i sin familj, både positiva och negativa framställningar. En annan allmän reflektion är att de yngre svararna i högre grad än de äldre problematiserade sin position i sin familj och alldeles tydligt ansåg att det är viktigt att göra så. De är också i sin akademiska utbildning tränade att reflektera. De äldre sagesmännen såg familjen som ett ”naturligt” sätt att leva, som en given utgångspunkt för ett vuxet liv där man träffar sin tillblivande, gifter sig och får barn. Skilsmässa framställs som en omöjlighet av dessa personer.

Familjen i forskningen

Om familjen som begrepp i etnologiskt och folkloristiskt sammanhang har förbigåtts med tystnad har familjesociologerna och familjehistorikerna undersökt den föränderliga familjen desto mer. Att familjen inte är en entydig och oproblematiserad enhet varken i forskningen eller som en social praktik framkommer i boktitlar såsom *Den problematiska familjen* (red. Panu Pulma 1991), *Den utsatta familjen* (red. Hans Norman 1983) och *Perhe murroksessa* [Famil-

jen i en brytningstid] (red. Hannele Forsberg & Ritva Nätkin 2003).

Utgångspunkten för dessa studier har varit tanken om att familjen håller på att upplösas i och med att skilsmässorna blir vanligare och nya familjeformer uppträder. Debatten kring upplösningen av familjen har enligt Harriet Strandell varit mycket värdeladdad och hon frågar sig vad det är som egentligen försvaras – bilden av familjen eller familjens sociala verklighet (Strandell 1991: 83f). Många forskare visar likväl att familjen inte har upplösts utan snarare anpassats och utvecklats till att bli en mera funktionell och demokratisk typ av familj, en multifunktionell familj (Roman 2004: 22ff; Giddens 2007: 222). Andra forskare påstår att familjen inte urholkas eftersom den traditionella och stabila familjen aldrig funnits på grund av människor tidigare hade kortare livslängd (Gittins 1985:9f; Giddens 2007: 197). Dödsfall ledde till att barn blev föräldralösa, män och kvinnor blev änklingar/änkor och omgiften resulterade i ombildade familjer (Gittins 1985: 9). Detta ledde ofta till

att barn fick en styvförälder och är något som syns i folkdiktningen, i sagor om den elaka styvmodern (Hertzberg Johnsen 1982: 101ff). Det som vi idag kallar nyfamiljer eller ombildade familjer är således ingenting nytt. Den stabila, oföränderliga familjen är alltså snarare en föreställning som vi matar i en önskan om ett gyllene förflutet. Uppfattningen om att familjen var bättre förr är heller ingen ny föreställning enligt John R. Gillis. Idealbilder om familjen¹⁰ stod att finna i samfund, religion och familjemedlemmar man såg upp till (Gillis 1996: 3ff).

Diana Gittins visar att den utvidgade familjen före industrialiseringen, bestående av medlemmar från flera generationer, också är en falsk föreställning. Familjerna var oftast ganska små men bestod också av icke-gifta släktingar. De ogifta kunde också leva för sig själva. Det fanns alltså en mängd olika typer av familjer¹¹ under det gamla bondesamhällets tid (Gittins 1985: 6f; jfr Gaunt 1991: 38). Dagens föreställning om kärnfamiljen går tillbaka på framväxten av den borgerliga kulturen under

Familjeporträtt, 1950-tal. Etnologiska arkivet vid Åbo Akademi. KIVÅ 52034.

1800-talets början¹² (Löfgren 1972: 271). Familjen som idé växte fram som ett led i moderniseringsprocessen (Nätkin 2003: 16ff). Före det uppfattades familjen närmast en produktions- och reproduktionsenhet (Gaunt 1991: 35f).

Vid 1900-talets början hade en borgerlig familjekultur¹³ formats som en egen liten värld med idéer om den goda familjefadern, den helgonlika moder och det perfekta barnet (Gillis 1996: 66ff). Den ideala familjen, så som den framstod på 50-talet, innebar en komplementär arbetsfördelning som gick ut på att kvinnan hade en expressiv, emotionell roll medan mannen har en instrumentell, försörjande roll. Det här innebar att fadern var ensam familjeförsörjare och modern hemma med barnen, en arbetsfördelning med syfte att säkerställa familjens sammanhållning (Giddens 2007: 376). Kvinnan upplevde sig ofta fångad i rollen och i vissa fall florerade dubbelmoralen. Dessutom hade föräldrarna obegränsad makt över barnen (Giddens 2007: 197). Idealet har således sin skuggsida med förtryckande drag som inte passar in i dagens värld.

Harriet Strandell anser att vi stirrat oss blinda på familjestruktur och inte tänkt på familjens ändrade symboliska och mentala betydelser. I dagens läge kan vi inte sätta likhetstecken mellan familj och hushåll, eftersom det säger väldigt lite om familjens sociala verklighet. Kärnfamiljen har uppfattats som det ”goda livet” och utgåenden från ett sådant synsätt är skilsmässor patologier (Strandell 1991: 84f). Ett funktionalistiskt sätt att se på familjen innebär att en ”naturlig” arbetsfördelning mellan män och kvinnor legitimeras. Den feministiska kritiken av kärnfamiljen går ut på att påvisa ojämlika maktrelationer i hemmet gällande arbetsfördelning, maktfördelning och omvårdnad (Giddens 2007: 217). Kritiken bidrar också till att visa att familjen är en samhällelig konstruktion och att familjen inte ska ses som ett sätt att legitimera patriarkal fadersauktoritet samt cementera kvinnans underordning (Strandell 1991: 88). Det finns ingen entydig

uppfattning om vad familj är, enligt Strandell. Hon menar att vi inte borde se familjen som analytisk kategori utan i stället reflektera över den mångfald av betydelser som människor ger begreppet (Strandell 1991: 83).

Hannele Forsberg och Ritva Nätkin anser att familjebegreppet har många belastningar eftersom den lätt uppfattas som något statiskt och privat, som en heterosexuell kärnfamilj. De vill istället framhålla personliga förhållanden och intimiteten i dem än äktenskap och blodsband (Forsberg & Nätkin 2003: 7ff; jfr Jamieson 1998). Ett sätt att studera familj, som familjesociologerna använt sig av, är att bryta ner begreppet i könsförhållanden, generationsförhållanden, släktskap och boende. Ett annat sätt är att studera den utgående från arbete, makt, pengar och kärlek (Forsberg & Nätkin 2003: 7ff).

Att familjen som institution har fått utstå kritik innebär likväl inte att familjen inte skulle vara viktig för dagens människa. Snarare har målet varit att nå en mera mångfacetterad bild av familjen, och att förändring gällande familjen på ett samhälleligt plan inte ska ses som något negativt (Forsberg & Nätkin 2003). Familj betyder helt enkelt olika saker för olika individer (Roman 2004: 139). Elisabeth Beck-Gernsheim anser att i stället för att se svart-vitt på familjen – familjen i ett försvinnande eller i ett fortbestående – ska den studeras i dess gråzoner. Hon menar att valbara relationer har gett upphov till en ny post-familistisk familj. Familjen har blivit ett gör-det-själv-projekt och innebär en balansakt som innebär dagliga beslut (Beck-Gernsheim 1999: 53ff).

I studier om familj har äktenskapet överbetonats på bekostnad av generationsaspekten (Strandell 1991: 94ff). Mycket av den familjesociologi som har gjorts behandlar olika aspekter på föräldraskap (te.x. Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Plantin 2001) och relationer mellan makar (Giddens 1995, Beck & Beck-Gernsheim 1995, Bauman 2003). Anthony Giddens för fram vissa användbara begrepp i sammanhanget; sådana är plastisk sexualitet,

en sexualitet som är frikopplad från reproduktion samt sammanflödande kärlek eller rena relationer. Den sammanflödande kärleken är aktiv och går ut på att man öppnar sig inför en annan människa och känner tillit samt leder till att människan söker en unik relation framom en speciell person, den ”rätta”. Den rena relationen innebär att människan stannar kvar i en relation för att hon vill det och gör det så länge hon känner att de får en belöning av den (Giddens 1995: 58). Som motpol till detta synsätt är den romantiska kärleken, en tanke om en evigt varande kärlek och en relation som man håller fast vid oberoende relationens kvalitet. Den romantiska kärleken innebär få skilsmässor medan rena relationen innebär många skilsmässor (Giddens 1995: 60f). Eftersom traditioner och värderingar inte längre är giltiga leder det till en bräcklighet vad gäller relationer. Samtidigt som skilsmässorna ökar anser Beck och Beck-Gernsheim att människor i dagens samhälle hungrar efter kärlek och att kärleken blivit en motpol till ständiga förändringar. Äktenskapet har en fortfarande en stark attraktionskraft som syns i antalet äktenskap som ingås efter skilsmässa (Beck och Beck-Gernsheim 1995: 44ff).

Hur kan då familjen studeras? En lärdom av genomgången av familjesociologisk litteratur är att familjen inte ska ses som något statiskt och monolitiskt. Att studera familjen i förändring är då en möjlighet och det var också utgångspunkten när frågelistan sammanställdes. En annan lärdom är att familjen kan studeras utgående från individens eget förhållnings-sätt, att se vilka betydelser som människor ger begreppet. Eftersom jag studerar ett frågelistmaterial, där detta material utgör grunden för analysen blir ett individorienterat sätt ändamålsenligt. Dessutom kommer jag att betona skillnaden mellan familjen som levd erfarenhet och den diskursiva familjen men samtidigt visa på att de relateras till varandra. Eftersom mitt material består av svar av såväl äldre och yngre sagesmän blir det också möjligt att studera förändringsperspektivet i synen på familj

ur ett generationsperspektiv, att se om det finns en skillnad i synen på familj i de olika åldersgrupperna. Intressant blir också om materialet tillåter en läsning med fokus på romantisk kärlek och rena relationer. Trots att familjesociologerna påpekar att familj ska studeras utgående från de betydelser individer ger den har de ofta ändå en tanke om styrande, kollektiva strukturer som utgångspunkt (Moe 2007: 11). Som folklorist blir den empiriska närheten där sagesmännens berättande om familjen som levd erfarenhet ställs i relation till den diskursiva familjen med fokus på den levda erfarenheten central.

Familjen i frågelistmaterialet

Materialet består som redan tidigare nämnts av frågelistsvar skrivna av äldre och medelålders personer samt unga studenter födda på 80-talet. I min analys¹⁴ koncentrerar jag mig på frågor om personliga uppfattningar om vad en familj är, familjens betydelse och relationerna inom den, om synen på parförhållandet och barnens betydelse Hur berättar då sagesmännen om hur de upplever sin familj? Återfinns här familjen både som ett diskursivt tankeredskap och som levd erfarenhet och finns det generationsskillnader och skillnader gällande kön i hur detta upplevs? En central fråga är också om de sociologiska teorierna om familj hjälper mig att studera familj på ett ändamålsenligt sätt.

Familjen – en inre kärna eller klaustrofobisk grupp

I svaren presenteras upplevelsen av den egna familjen dels som något mycket positivt, som en harmonisk inre kärna, dels som något mindre positivt, som en klaustrofobisk grupp. Här framgår, speciellt i de äldre sagesmännens svar (födda på 20- och 30-talet), att familj för dem innebär den traditionella kärnfamiljen, det vill säga mamma, pappa och barn. Det här uttrycks i vissa fall som ”Vi är en kärnfamilj” (36). Här sammanfaller familjen som levd erfarenhet och som diskurs i såväl de äldre männens som de äldre kvinnornas svar. Kärnfamiljen tas av

Familjejul med tre generationer, 2008. I privat ägo.

frågelistsvararna som något givet. Det här är också något som familjesociologer påpekar att människor ofta gör (Forsberg & Nätkin 2003: 7f). I många fall omfattas inte enbart barnen utan också deras män, hustrur och sambor i den (41, 45). I vissa fall påpekas att familjen består av man och hustru samt utflugna barn (40). Att barnen är "utflugna" kan ses som att familjen uppfattas som en plats, ett tryggt bo varifrån barnen, väl de fått ta del av kärlek och omsorg, flyger ut i stora världen. I vissa fall omtalas husdjur som medlemmar i familjen: "En familj ska nog bestå av far o mor + barn och en katt" (28). Andra anser att husdjur inte hör till familjen (40). En person uppfattas inte kunna vara en familj (40), så utgående från de äldre svararna. En man född i slutet av 20-talet förklarar vikten av barn i en familj för att en familj ska kunna räknas som en "riktig" familj: "För att en familj ska vara familj bör det nog finnas barn i huset, gärna mer än ett barn..."(28) eftersom syskon enligt honom är viktiga.

De äldre sagesmännen för fram en relativt enhetlig bild av familjen, en heterosexuell fa-

milj både i diskursiv mening och som levd erfarenhet. Heteronormativitet är ingenting som ifrågasätts utan ses som en givet och naturligt, något som också forskare påpekat (se t.ex. Ambjörnsson 2006: 51f). En kvinna omtalar sin familj som "klanen" (32) och för fram den goda sammanhållning som finns i den. Familjen framställs som en inre, harmonisk kärna. Familjen ses som en "trivselfaktor" (11). Endast i ett av svaren för en äldre, ensamstående man en negativ syn på familjen, där den negativa uppfattningen snarare är omgivningens syn än hans egen. Han anser att en enpersonsfamilj inte tas på allvar utom då det gäller att betala skatt (42). Han upplever att en familj kan bestå av en person.

De svarare som är medelålders (födda på 40-, 50 och 60-talen) presenterar en mera föränderlig syn på familj. En kvinna född i början på 50-talet ställer sig själv i centrum när hon reflekterar över familj. Hon skriver:

Centrum i familjen bildar jag själv. Till min familj räknar jag även min bror (dock ej hans fru och barn) och min man, som jag lever separerad

från sedan snart tre år. Till periferin räknar jag mina fastrar, mostrar, morbröder och farbröder. Som barn och ung ansåg jag väl att en familj bestod av föräldrar och barn. Numera anser jag att de personer som lever tillsammans bildar en familj, oberoende av kön eller samlevnadsform samt oberoende av om de bor hela tiden tillsammans eller inte, om de har (gemensamma) barn eller inte (10).

Här framkommer hur hon under sin levnadstid ändrat inställning till vad en familj är från att ha uppfattat kärnfamiljen som det som definierar familj, till att med familj förstå personer som har emotionella band till varandra och som inte behöver ha barn eller bo tillsammans. Den senare förståelsen av familj som hon presenterar är också den som hon har levd erfarenhet av. I denna åldergrupp framkommer också personer som lever i utvidgade familjer. En kvinna som har en styvdotter skriver så här: "För tillfället ingår i min kärnfamilj bara min man och min styvdotter" (17). Sagesmannen påpekar att det att ha en nyfamilj inte är helt oproblematiskt, att dottern inledningsvis testade henne men att de med åren utvecklade en god kontakt. Hon påpekar också att hon aldrig velat eller försökt vara en mor åt flickan men att de på senare år mera varit som goda väninnor. En kärnfamilj behöver således inte enbart bestå av biologiska band. Olika familjeformer förekommer bland svararna såsom särbo (26), sambo (34) singel (1), änkestånd (31). Också adoption omtalas i materialet av en kvinnlig sagesman född i början av 60-talet:

Vi skulle antagligen ha kunnat få flera biologiska barn, men tyckte inte att det var viktigt. Vi ville hellre ha en färggrann internationell familj. Våra barn är från USA, Vietnam och Thailand (6).

Här påpekas att betydelsen av biologiska barn inte är så stor utan mångfalden i familjen ses som önskvärd. Forskning om ofrivillig barnlöshet visar att biologiska barn är centrala för många (svenska) par, speciellt för männen som en bekräftelse på deras manlighet (Lundin 1999: 150ff). Å andra sidan är uttalandet givet av en person som inte är ofrivilligt barnlös. Samma skribent uppger sin syn på familjen:

Jag anser att en familj är de som bor under samma tak. Det behöver inte vara en kärnfamilj som vår. En person är kanske inte en familj i mina ögon, men redan två personer är nog det. En mamma och ett barn är en familj, en morfar och ett barnbarn, en pappa och två barn. Två vuxna är också en familj (6).

Citatet visar att kärnfamiljen för henne är en social verklighet men att det finns en öppenhet i användningen av begreppet familj; kärnfamiljen behöver inte vara den enda familjeformen. Det är alltså skillnad mellan familjen som levd erfarenhet, den egna familjen man lever med, och den diskursiva familjen – familjen som ideal och som omgivningen "brukar" leva. Bland de medelålders sagesmännen återfinns också en relativt traditionellt syn på familj bestående av mamma, pappa och barn:

Jag uppfattar familjen som den verkliga kärnfamiljen, d.v.s. jag sätter helst likhetstecken mellan familj och hem. Det betyder att min familj just nu bara består av min hustru och mig själv. Givetvis hör våra två barn även till familjen, men eftersom de redan är vuxna och flyttat ihop med sina sambor, räknar de sig knappast som familjemedlemmar. /.../ Däremot räknar jag inte in min syster eller svägerska i familjen, inte heller min svärfar. (7)

En sagesman som hellre vill använda begreppet gemenskap eller hem framom familj uppfattar en kärnfamilj som något klaustrofobiskt. "Kärnfamiljen får mig att tänka på en klaustrofobisk grupp människor som köper /.../[och som] kör barnen till fritidsaktiviteter och stupar i säng i olika tider" (26). Hon ser på kärnfamiljen som en konsumerande grupp som köper varor för att imponera på grannar och att detta leder till att gemenskapen, som enligt henne borde vara det mest centrala, lider (jfr Johansson 1996: 287ff).

I de yngre sagesmännens svar framkommer att de uppfattar sin barndomsfamilj som sin familj. I vissa fall är det mamma, pappa och syskon som räknas (50), i andra fall räknas sambon in om en sådan finns (48). Att man sammanbor med sin pojkvän innebär inte automatiskt att det upplevs och känns som en familj (55). En familj är också något mer än de

som bor under samma tak (48). Familj blir här något mer än en delad bostad och en romantisk relation. I svaren framkommer, precis som ovan gällande de medelålders informanterna, att deras reflektioner över familj inte behöver sammanfalla med den vardag som de lever i. Det finns en skillnad mellan tanken om familj och familjen som levd erfarenhet.

En ung kvinna anser att hon själv eller hon och hennes pojkvän bildar en familj men att de i deras föräldrars ögon inte ses som en familj (33). Här sammanfaller inte självsynen med hur andra människor uppfattar dem. En ung kvinna (född i början av 80-talet) som anger att hennes familj består av henne själv, hennes syskon, föräldrar och en katt funderar på familjebegreppet så här:

Begreppet familj är väldigt svårdefinierbart eftersom det finns så många olika slag av familjer. En familj kan bestå av allt från ett par till ett tiotal personer som alla utgör en familj. I vissa förhållanden kan mor- och farföräldrar räknas med i familjen. I somliga familjer finns det bara en förälder medan det i andra kan finnas flera. Familjer utformas beroende på vilket förhållande människorna har till varandra (49).

På ett diskursivt, tankemässigt plan kan familjen således te sig varierande medan familj som levd erfarenhet består av kärnfamiljen med undantaget att hon inte längre bor under samma tak som de övriga i familjen. Familj är inte samma som hushåll. De yngre sagesmännen framhåller också de problem, gräl och tystnader, som familjelivet för med sig.

Ur materialet framkommer att de äldre personernas, både männens och kvinnornas, syn på den diskursiva familjen och familjen som levd erfarenhet sammanfaller. De lever i en kärnfamilj och ser det också som det sätt en familj "ska" leva på. De medelålders och yngre personernas syn på familj som levd erfarenhet och som diskurs sammanfaller inte alltid. De kan leva i en kärnfamilj medan de inte ser det som ett ideal eller som det enda sätt en familj kan fungera. En kärnfamilj behöver enligt dem, både som ideal och praktik, inte innebära biologiska band. Familjesociologernas uppma-

ning att studera hur familj utgående från individens eget förhållningssätt låter sig göras på ett material som mitt. Klart är också att familj inte är något enhetligt och givet utan kan uppfattas och upplevas på olika sätt.

Familjen som en trygg oas eller källa till gräl och tystnader

I svaren framkommer också motiveringar för vad familjen betyder för sagesmännen. Många framhåller att familjen är mycket viktig för dem men i materialet förekommer också synnerligen kritiska röster mot den egna familjen. Barn och släktets fortbestånd ses som centrala när man talar om familjens betydelse och kommer att behandlas under en separat rubrik.

Bland de äldre sagesmännen ges oftast en positiv bild av familjen. Bland de manliga sagesmännen framställs familjen som något att leva med och leva för (4). En annan skriver att familjen gett honom ett meningsfullt liv. Detta meningsfulla liv innebär barn i hans fall och han berättar stolt om hur han besöker julbönen tillsammans med sina tre söner: "Vi var inte litet stolta då vi kunde gå fyra karlar i rad i kyrkogången vid julbönen!"(46). Trots att detta uttalande är kort anser jag det vara fyllt av betydelser. Att fyra män i rad visar upp sig i samband med julbönen kan ses som en bekräftelse av heteronormativiteten, att framställa det heterosexuella livet som naturligt och normativt (Ambjörnsson 2006: 51f). I det här fallet innebär det heterosexuella livet äktenskap med en partner av motsatt kön och reproduktion. Det här kommer också fram i mannens beskrivning av hur han träffade sin hustru och hur familjen utökades med tre söner med tre års intervall. Att den uppvisade stoltheten över att ha flera söner sker just i samband med julbönen tyder enligt mig att pappan knyter an till sina vuxna barn, visar att de håller fast vid traditioner och att deras barn minsann besöker dem på julen. Uttalandet kan också ses performativt¹⁵, som ett uttryck för att upprätthålla föräldraskap, manlighet och heterosexualitet som de visar upp inför de andra i kyrkan. En negativ fram-

Mamma läser högt, 1980-tal. I privat ägo

ställning av familj ges av en ensamstående, äldre man. Han berättar med bitterhet hur han lurats till att försörja sin utvecklingsstörda bror utan ersättning och utan tillgång till hans pension (42). De här är exempel på familjen som kan ses som berättelser om det ljuva livet respektive det bittra livet (Öberg 1999: 57).

Även de äldre, kvinnliga skribenterna framhåller familjens betydelse. En kvinna född i början av 20-talet uppger att: "Familjen är det viktigaste i livet /.../ Familjen är a-o i samhället. Utan familj är man som skepp utan styre" (9). Här anges familjens betydelse genom skeppet som en metafor som kan styras åt rätt håll (familj finns) och som kan driva fritt (utan familj). Metaforen är ett kraftigt uttryck för familjen som samhällets grundpelare, som ett sätt att vidmakthålla social ordning samt skydda individen och privatlivet (Giddens 2007: 216; Strandell 1991: 87). Andra ger familjen en mera känslomässig betydelse, att familjen är central i en känslolös och materialistisk värld (24). Här ses familjen som en källa för tröst och har på så sätt en känslofunktion (Strandell 1991: 84).

I vissa svar framkommer att gräl inte förekommer i familjen eftersom det inte finns något att gräla om (36). Men allas dröm om en lycklig kärnfamilj besannas inte. En kvinna (född i mitten av 30-talet) berättar om hur drömmen sprack efter dryga 10 år av äktenskap på grund av mannens alkoholism och aggressivitet. Hon skriver: "han blev aggressiv och våldsam vilket jag inte kunde tolerera. Det blev skils-

mässa" (34). Det ledde alltså till skilsmässa och mynnade ut i att kvinnan var utan jobb, utan utbildning och utan bostad. Kvinnan blev alltså utsatt för systematiskt våld i sitt hem, i hemmets lugna vrå (Roman 2004: 100f).

Bland de sagesmän som är medelålders framhålls familjen som mera föränderlig och det innebär också att dess betydelse är mera mångskiftande. Här återfinns uttryck för samvaro och harmoni. Ett sådant är följande (kvinnorna födda i mitten av 60-talet):

Våra relationer är bra inom familjen. Vi trivs med att bara sitta tillsammans i soffan och vi gör mycket vardagligt tillsammans /.../ Jag har en sådan familj som jag vill ha och avundas ingen annan familj. Min familj är det viktigaste för mig – här känner jag mig trygg och här behöver jag inte prestera för att vara omtyckt. /.../ Jag tycker att många fler i vårt samhälle borde kunna se värdet i att ha en egen familj (25).

Citatet uttrycker stor harmoni men samtidigt skriver hon om hur irriterad hon är över att hon jobbar hårt för familjen, och kallar sig för en "evighetsmaskin" medan de andra i familjen kan ta det lugnt. Eva Magnusson har studerat hemarbetsfördelning i nordiska barnfamiljer och kommit fram till att familjer med ojämn arbetsfördelning uppfattar föreställningar om män och kvinnor och deras respektive uppgifter som givna. Enligt dessa föreställningar är kvinnor mera hemorienterade än män och männens hemarbetsinsatser beror på vad deras yrkesarbete och fritidsaktiviteter kräver. Samtidigt kan kvinnor, som upplever sig vara en servicemaskin för familjen, driva ett jämställdhetsprojekt för att på så sätt få en förändring till stånd (Magnusson 2006: 59-185). Trots obalans i arbetsfördelningen i hemmet uppfattar kvinnan i citatet ovan familjen som en källa för trygghet och rekreation. Christine Roman ifrågasätter tanken på familjen som en oas eftersom hon anser att familjen fungerar som en plats för rekreation för män på kvinnors bekostnad, något som kvinnan ovan ger uttryck för (Roman 2004: 47). En annan kvinna (född i början av 60-talet) framställer hur hon definierar sig genom familjen, att den ger henne hen-

nes identitet framom identifikation via sitt arbete (6). En kvinna skriver att familjen är hennes "ALLT (nästan) i alla fall meningen med mitt liv" (45). Även männen i denna ålderskategori för fram tankar om familjen som en oas: "Den [familjen] ger trygghet och sammanhållning" (7) och menar att familjens betydelse är större idag än tidigare då risk för utslagning och utbrändhet existerar: "Då är familjen den fasta punkt, som kan ge styrka och förståelse, när allting annat sviker" (7). Sammanhållningen i familjen upprätthålls genom gemensamma aktiviteter och genom gemensamma middagar: "Middagen blev ett tillfälle då alla satt samlade och pratade om dagens händelser" (15). Både samvarons, matens och samtalets betydelse blir i detta sammanhang stor. Att inte tala om problem (38) eller att undvika gräl med redan vuxna barn (45) framgår också. Detta kan ses som ett uttryck för konfliktundvikande, som ett sätt att upprätthålla tanken om familjen som en oas.

Att familjen är viktig betyder ändå inte att den alltid innebär harmoni och enhet. En kvinna född i början på 50-talet menar att hon har svårt att identifiera sig med "det traditionella familjetänkandet" eftersom hon anser att "det skapar barriärer och leder till isolation" (10). Hon ser heller inte äktenskapet som den bästa grunden för ett familjeliv utan menar att ett särboförhållande är att föredra. När det gäller familjegräl och tystnader framgår att vissa sagesmän upplever att deras barndomshem var oharmoniskt medan deras egen familj är harmonisk. En kvinna (född i mitten på 40-talet) skriver att hennes barndomshem kan liknas vid en tavla av Dali medan hennes nuvarande familjeliv kan ses som en akvarell av Carl Larsson (21). Här framställs barndomsfamiljen som bisarr och surrealistisk medan den nuvarande familjen presenteras som en nostalgisk idyll. Det här kan ha att göra med att det krävs distans till familjelivet innan man ser kritiskt på den. Grälar gör man snarare med släkten än med den närmaste familjen. Samma kvinna som ovan skriver med viss bitterhet att hon

upplever att hennes barndomsfamilj inte respektar hennes familj utan dominerar den, det vill säga utövar makt över den.

De yngsta sagesmännen uppfattar familjen som levd erfarenhet som mindre idylliskt. Den enda manliga skribenten för fram att familjen är viktig för honom (51) medan ett flertal av de kvinnliga för fram familjekonflikter. En kvinna skriver om långa gräl och tystnader mellan de vuxna i familjen (50). En kvinna omtalar syskongräl och föräldrar som föraktar varandra samt menar att familjen snarare är jobbig än viktig eftersom det finns så "många *måsten* och *ska*" i den. Hon menar också att ett medelssvensson-liv verkar tragiskt (33). De unga skriver om inflammerade relationer till föräldrar, och om tabubelagda samtalsämnen, om svårigheter att tala med dem om annat än väder och vind. En kvinna skriver att familjen inte är speciellt viktig för henne och att hon lärt sig "bygga min tillvaro på andra byggstenar" (53) och menar att hon knappast vill ha en familj i framtiden. Relationen till sin mamma beskriver hon som "någonting explosivt som ligger och bubblar djupt nere på botten av ett kärr" (53). Även positiva utsagor om familj finns i denna ålderskategori, såsom: "Min familj är helt bra som den är" (54).

De flesta medelålders och yngre frågelistsvararna reflekterar över vad familj innebär för dem och i många fall kommer de fram till att de har ett ambivalent förhållande till sin barndomsfamilj. Man kan fråga sig om unga idag har det svårare i sina egna liv och i förhållandet till sin föräldrageneration än man hade tidigare eller är det fråga om att de äldre har ett annat perspektiv på livet, att de blivit mera ödmjuka och försonliga med åren eller att de är inställda på att familj "ska" framställas positivt. Man kan också fråga sig om det är ett uttryck för postmoderna tankegångar av avtraditionalisering och ökade valmöjligheter samt ett större behov av att reflexera över sitt liv (Johansson 1996: 289). Kritik av världen kan, enligt Lena Martinsson, vara ett sätt att förstå den och också ett sätt att göra motstånd till pågående mo-

dernisering (Martinsson 1997: 38). I fråga om förståelsen av unga och ungas relation till sina föräldrar ger familjesociologerna föga hjälp eftersom de i så hög grad fokuserat på föräldraskap ur de vuxnas synvinkel samt relationer mellan makar och ojämlikheten i den.

Familjen uppfattas som viktig av de flesta personerna i mitt material och visar att familjen som institution inte mist sin betydelse. De äldsta sagesmännen för fram en synnerligen positiv bild av familjen, som ett sätt att nå mening i sitt liv och som en grundpelare i samhället. En del ser den som en trygg oas medan andra, speciellt de yngre sagesmännen, uppfattar den som en källa till gräl och tystnader. Relationerna inom familjen är alla gånger inte ideala. En orsak till gräl inom familjen är en obalans i arbetsfördelningen i hemmet. Det här framkommer att familjen, precis som familjesociologerna påpekar, inte är enhetlig och att en förändring mot ett mångskiftande synsätt förs fram av de medelålders och yngre sagesmännen.

Romantisk kärlek eller rena relationer

Skillnaden mellan de äldre (födda på 1920-30-talen) och de medelålders (födda på 40-50-60-talen) frågelistvararna är stor gällande både synen på kärlek och parförhållande samt hur denna har förverkligats i deras liv. De allra yngsta sagesmännen som har en parrelation uppger relativt likadana svar som de medelålders. Skillnaden mellan dels de äldsta, dels de övriga svararna ligger i hur de omtalar sin romantiska relation och/eller sitt äktenskap. Det här kommer bland annat fram när de berättar om hur de träffades och gifte sig. En man född i början på 20-talet berättar så här: "Jag träffade min sedermera hustru redan 1940 på en sommardans /.../. Vi kom sedan att hålla ihop allt sedan dess /.../ Och nog blev det kärlek" (4). Han presenterar detta som en kärlek vid första ögonkastet, något som enligt Anthony Giddens karakteriserar den romantiska, varaktiga kärleken och tankar om partnern som "den rätta" (Giddens 1995: 43). Han fortsätter med

Bröllop på 50-talet. Etnologiska arkivet vid Åbo Akademi. KIVÅ 51774.

hur de brevväxlade under kriget och han hoppades på att få permission samt hur de gifte sig under pågående krig. Efter detta följer en episod då han skildrar hur tre barn föds i rask takt och han kommenterar detta "De var nog inte planerade men vad kan man åt kärleken /.../ Friska tag och få betänkligheter om ens några" (4). Beskrivningen ger uttryck för passionerad kärlek och som han säger själv få betänkligheter. Han ser tillbaka på sitt liv, ger en resumé över det och menar att livet föll sig väl.

En annan äldre man skriver hur han träffade sin hustru, gifte sig och fick två barn (12). Svaret innehåller inga reflektioner över valet av livspartner eller skaffandet av barn. Det framställs som något givet och självklart. Någon annan partner har heller aldrig funnits. En kvinna (född i början av 30-talet) skriver på ett liknande sätt: "1959 gifte jag mig och vi fick 1 son /.../ Jag har aldrig kunnat tänka mig skilsmässa" (13). Även här framställs valet av partner oproblemiskt och skilsmässa som en

omöjlighet. Det är fråga om en livslång relation. Däremot reflekterar kvinnan över skilsmässa som en möjlighet när det gällde hennes barn, något som hon accepterade för deras del.

De skribenter som är medelålders uppger en aningen annan bild. Visst finns även här drömmar om en varaktig relation såsom följande kvinna (född i mitten av 40-talet) ger uttryck för: "För mig var det alltid en självklarhet att jag ville gifta mig och få barn. Hela min uppföstran och alla mina lekar i barndomen gick ut på pappa-mamma-barn-lekar" (21). Nu efteråt säger hon att hon som ung var omogen och konventionell samt anser idag att såväl skilsmässor som par av samma kön är något hon accepterar. I materialet finns också exempel på mycket kortvariga äktenskap. En kvinna född i början av 50-talet berättar så här:

Vårt parförhållande hade inte stora utsikter att lyckas, då våra respektive föräldrapar var så starkt emot det. /.../ Nu är jag singel. Det är inte så att jag bestämt mig för att leva ensam i fortsättningen p.g.a. svårigheterna i äktenskapet. Jag har bara inte hittat någon att leva med (5).

Relationerna som kvinnorna omtalar är, för att använda Giddens' terminologi, så kallade rena relationer, en relation som varar så länge fördelarna med den överväger. I det senare fallet slutade det i skilsmässa. Tvåsamheten är här ändå en utgångspunkt i kärleksideologin. Tvåsamheten innebär dock inte samma möjligheter för män och kvinnor eftersom de inte har samma möjligheter att leva i en demokratisk familj (Roman 2004: 88ff). En kvinna uttrycker att hon inte ser på monogami som ett ideal. Både hon och hennes partner har haft andra förhållanden på sidan om, något som hon ser som berikande om de sker på ett "gott och äkta" (26) sätt det vill säga utan lögn. Tilliten är här en utgångspunkt trots att det innebär otrohet som just av många anses vara ett tecken på bristande tillit. Tanken om den sammanflödande kärleken och hur detta tar sig uttryck som levd erfarenhet är inte alltid överensstämmande. En av de manliga sagesmännen som skriver öppenlydande om bristerna i hans sexliv berättar

om hans och hans hustrus olika inställning till sex (7). Orsakerna till missnöjet som, i detta fall beror på kvinnans bristande lust, ges här biologiska förklaringar. Enligt Lena Martinsson är modellen att förstå kärlek och sexualitet – med en föreställning om den känslolösa kvinnan och den sexuellt driftige mannen – starka (Martinsson 1997: 162f).

De allra yngsta sagesmännen för dels fram en relativt icke-reflekterande syn på sin relation, dels en ifrågasättande sådan. En ung man uppfattar sig som singel och skriver om det medvetna val det för honom är:

Jag klarar mig bra som singel och skulle absolut inte vilja flytta ihop med någon bara sådär eftersom jag uppskattar tid för mig själv lite nu och då samt utrymme för mina egna vanor, men singelskapets nackdel är att det inte finns någon som håller efter en då framfarten borde bromsas lite (51).

Trots det aktiva valet att vara singel ser han ändå nackdelar med det och framhåller sitt eget självförverkligande. En ung kvinna för fram en mera traditionell syn på sin relation; hon berättar att hon ska flytta ihop med sin pojkvän och menar att det är roligt att "planera ett hem tillsammans med någon som man tycker jättemycket om" (50). Denna kan ses som ett uttryck för en längtan efter intimitet och kärlek, en känslagemenskap. Den sammanflödande kärleken har framhållits som en central och viktig känsla, som tillkommit som en reaktion mot tanken om den romantiska kärleken, men utgör ändå inte en sannare känsla än den senare (Martinsson 1997: 162).

I svaren framkommer också de olika familjemedlemmarnas positioner/uppgifter. De äldre svararna gör genus på ett traditionellt sätt, som innebär att män och kvinnor har olika uppgifter i familjen. En kvinna (född i mitten av 30-talet) som presenterar sig som "representationshustru" berättar hur hon, också efter en skilsmässa, ägnat sig att ta hand om släkten och svärmor (3). Trots skilsmässa fortsätter hon att vårda relationerna till mannens släkt. En annan äldre kvinna ser på sina uppgifter på följande sätt: "Min uppgift är kanske främst

Mamma med två barn i början av 60-talet. I privat ägo.

att samla alla 3 barnen och deras familjer till gemensamma sammankomster, på sommaren, till jul och påsk” (22). En äldre man anger att: ”Huvudansvaret för nuvarande familj är mitt och har alltid varit mitt” (11). Kvinnan har här de vårdande, emotionella uppgifterna, att ansvara för omvårdnad men också om att ta andra människor i beaktande och se till att de trivs (36; Nenola 1986: 16). Mannen ser sig som familjens överhuvud, som försörjaren med ansvar för pengar (Roman 2004: 26). Kvinnans roll som mor och fostrare framkommer också. Mamman kan presenteras som en ”kycklingmoder” eftersom hon fanns till för barnen hemma (4) eller att hon varit hemma för att ge barnen den trygghet de behövt (46). De här beskrivningarna går tillbaka på en situation under 50- och 60-talen. Att relationen till makan/maken inte alltid är så problemfri återges också i materialet. En äldre man (född i mitten på 20-talet) beklagar sig att hans och hans makas förhållande inte på något sätt är idealt och att hustrun på ett aggressivt och anklagande sätt tilltalar honom: ”hon anklagar mig åren igen”

(11). Eftersom det i svaret inte framgår vad kvinnan klagar på försöker jag mig inte på en tolkning av det.

I de medelålders personernas svar framkommer att genus görs på olika sätt. En kvinna född i mitten av 40-talet skriver att det för henne var naturligt att ta hand om allt det ”mjuka” såsom heminredning och ”kvinnliga sysslor såsom syende och tvätt”. Hennes mans uppgift var att göra det ”grova, smutsiga” men också det ”svåra, tekniska” (15). Hon påpekar att hon och hennes man sköter hemmet enligt en ”naturlig rollfördelning” utan gräl och tjat och kommenterar detta själv genom att skriva: ”Man har väl rätt att vara lite gammalmodigt kvinnlig” (15). Hon är medveten om att uppdelningen av arbetet inte är helt tidsenligt och ser det som ett uttryck för kvinnlighet – en kvinnlighet som konstrueras i relation till en manlighet med tydligt uppdelade sfärer. Fördelningen av hemarbetet görs på biologiska grunder; män och kvinnor är olika och gör därför olika saker (Magnusson 2006: 81ff). Att dela upp arbetet genom specifika arrangemang enligt ett könskontrakt, där detta kontrakt kan se olika ut bland olika par, kan ses som ett uttryck av en genusordning (Hirdman 2007: 13ff). Kvinnlighet och manlighet skapas av människor i vardagslivet och vi intar en plats i denna ordning. R. W. Connell påpekar att de flesta människor gör det frivilligt och att många uppskattar denna genuspolarisering (Connell 2003: 15).

En kvinna berättar om hur hon gav upp sitt arbete som chef i samband med att det första barnet föddes på 70-talet och att hon efter det hade tillfälliga anställningar och fungerade som dagmamma (21). Hon blev så att säga en hemmafru. Men undersökningar visar att hemmafrun, speciellt på 50-talet, till stora delar var en ideologisk konstruktion och att kvinnor ofta berättar om ett dolt arbetsliv parallellt med hushållsarbetet (Carlstedt & Forssén 2003: 37). Att detta inte ses som förvärvsarbete har mycket med vår uppfattning om vad arbete är. Också modersrollen presenteras som ”den som

hade det naturliga ansvaret för barnen /.../ ”Eftersom jag kunde det där med barnen föll allt sånt på mig” (15). Moderskapet innebär här i förlängningen också ett ansvar för allt som livet med barn för med sig ett uttryck för en traditionell genusordning.

Även bland de medelålders sagesmännen framkommer hur kvinnorna är ansvariga för familjens emotionella behov. De bemödar sig om att se till att alla trivs och har det bra. Det är fråga om att de kommer ihåg födelsedagar, köper julklappar, och sammankallar till familjemiddagar. En kvinna menar att man i en familj bör anstränga sig för att upprätthålla relationerna och inte göra såsom hennes man gör som drar sig undan i garaget (45). Uttalandet förstärker uppfattningen om kvinnan som en sammanhållare av familjen, men också att mannen inte ser sig på samma sätt som delaktig i familjen och hemmet utan ser garaget som en tillflyktsort, som sin domän. På så sätt skapar han en separat sfär som både är rumslig och emotionell (Holmberg 1999: 199). Garaget kan tolkas som en maskulin, enkönad sfär (Hirdman 2007: 13).

En ung kvinna skriver om hur arg hon är på sin sambo eftersom han är man. Hon exemplifierar detta genom att han, enligt henne, anser att hon ska stryka hans kläder som ett tecken på att hon tycker om honom. Det här menar hon att beror på att hon nu ”råkade bli kär i en man” (33). Om hon skulle ha blivit kär i en kvinna, som enligt henne skulle vara helt möjligt, eller om hon var ensam skulle denna typ av problem inte uppstå. Hon anser att leva i en relation inte automatiskt innebär att hon ska passa upp honom. Här framställs en kvinnlighet som gör motstånd mot en traditionell genusordning och normer om kvinnlighet. Också heteronormativiteten utmanas. Den feministiska kritiken av familjen har pekat på att arbetsfördelningen i hemmet också i den moderna familjen inte är jämlik (Roman 2004: 65ff; Magnusson 2006: 35ff). Ann Oakley ifrågasätter om tungt hushållsarbete ska ses som ett uttryck för emotionell värme (Oakley 1974: 183). Carin Holm-

berg visar i sin studie om unga jämställda par hur kärlek och makt kan ses som två sidor av samma mynt (Holmberg 1999: 60). Alla unga gör inte motstånd mot genusordningen. En ung kvinna skriver att hennes sambo inte bara är hennes pojkvän utan också hennes bästa vän som ett uttryck för en sammanflödande kärlek. De övriga unga svararna har inte erfarenhet av att bo tillsammans med en partner.

Många av svararna har kommenterat frågan om en partner bör vara av motsatt kön. De äldre personerna anser att en partner av samma kön är otänkbart, medan de medelålders och yngre svararna har en mera uppluckrad syn på saken. I de flesta fall är det fråga om att tanken om en partner av samma kön inte är omöjlig men att det i deras fall inte blivit aktuellt. En ung kvinna sammanfattar detta så här: ”För mig personligen innebär ett parförhållande automatiskt ett förhållande till det motsatta könet, men som begrepp innebär det inte det” (48). Även här görs skillnad på parförhållandet på ett diskursivt plan och som levd erfarenhet.

I detta avsnitt framkommer att de sociologiska teorierna om romantisk kärlek och rena relationer samt sammanflödande kärlek går att anpassa på ett frågelistmaterial. De äldre sagesmännen för fram den romantiska kärleken som ideal och praktik medan de medelålders och yngre svararna för fram den rena relationen och den sammanflödande kärleken trots att den kan innebära att en relation inte varar livet ut. Tvåsamheten är ändå i nästan alla fall en underliggande ideologi. De äldre svararna gör genus på ett sätt som innebär att män och kvinnor har olika uppgifter i hemmet. För kvinnans del handlar det om att tillgodose familjens emotionella behov. Mannen ses som den huvudansvarige i familjen, speciellt gällande familjens försörjning. De medelålders och yngre svararna för också delvis fram en sådan syn men ifrågasätter denna genusordning i högre grad. Krav på en mera jämställd fördelning av hemarbetet förs fram av dessa. Heteronormativiteten som av de äldre ses som given ifrågasätts av de medelålders och de

yngre svararna åtminstone på ett tankemässigt, diskursivt plan.

Att föra släktet vidare eller att vara barnfri

I detta sista avsnitt behandlas barnens betydelse i familjen. Även här framkommer likheter och skillnader i de olika åldersgrupperna. Barn uppfattas av de äldre som mycket centralt, en "riktig" familj ska bestå av föräldrar och barn. De äldre sagesmännen framställer ofta familjebildningen som något naturligt och barnen kommer som ett resultat av samlivet, ofta oplanerade: "Jag gifte mig /.../ och då kom barnen tripp, trapp, trull" (40). Mannen påpekar att en god finlandssvensk bör skaffa sig minst tre barn för minoritetens överlevnad. Kvinnorna pekar på bristen på sexualupplysning och preventivmedel vilket gjorde att barnen kom oplanerade men nog välkomna (31). Betydelsen av barn påpekas. En äldre man skriver att: "Det är klart att alla vill ha barn" (39). För honom är

barn ett "naturligt" sätt att leva och menar att barn är framtiden eftersom de tar över jorden/företaget. Barn innebar något att sträva för och ger ett meningsfullt liv (46) samt ses som ett sätt att "släkten inte dör ut, den fortsätter" (44). Även bland de äldre kvinnorna förs fram barnens betydelse för att föra släktet vidare (23) men det är ett vanligare uttryckssätt hos männen i mitt material. En man född i mitten av 20-talet hänvisar till Topelius julpsalm när det gäller hans syn på familj: "en gran med barn i ring" (2). Julpsalmen blir här en metafor för en varm och idyllisk men inåtvärmande familjelycka. En kvinna (född i mitten av 30-talet) berättar om hur hon som ung längtade efter barn: "Jag minns att jag räknade ut hur fort jag skulle kunna bli mamma. Och lyckan var stor när vi först fick en pojke, så en flicka och så en pojke igen" (35). Heteronormativiteten både som diskurs och levd erfarenhet ifrågasätts inte här.

Pappa läser för sina barn. I privat ägo.

Bland de medelålders svararna framställs också tankar om att barn är centrala i familjelivet. Det är kvinnor som delger att de trivs som fostrare och definierar sig genom barnen (6). En kvinna menar att hon har: ”svårt är det att föreställa sig hur livet skulle ha gestaltat sig utan barn” och menar att hon, om hon inga barn skulle ha fått ”hade väl klättrat uppåt i karriären i stället” (20). Karriär och barn ställs mot varandra och är för henne i viss mån uteslutande. Men också åsikter om att ett barnfritt liv är att föredra förekommer. En kvinna född i början av 50-talet berättar: ”Jag har inga barn och har aldrig velat ha barn. Jag har ingen avsikt att ompröva mitt beslut” (10). Hon fortsätter med att berätta att hon fått kommentarer av omgivningen för hennes beslut eftersom det uppfattas som ”onaturligt”. Tove Fjell har undersökt barnfria kvinnors motiveringar för deras beslut utgående från frågelistmaterial. Hon påpekar skillnaden mellan att se på barnfrihet utifrån och inifrån. Utifrån sett ses det som onaturligt och oansvarig medan det inifrån ses som att säga ja till meningen med livet. Dessa kvinnor, menar Fjell, representerar en överskridande men ändå inte en hotande kvinnlighet (Fjell 2008: 97).

I den yngsta ålderskategorin är barn ännu inte riktigt aktuella eftersom de anser sig vara för unga för det (48). En kvinna skriver att hon inte vill ha barn med sin pojkvän och knappast annors heller. Det här kan ses som ett uttryck för plastisk sexualitet, precis som den medelålders kvinnan ovan (10). Hon motiverar det med att ”jag orkar knappast ta hand om mig själv, hur ska jag orka sköta om en baby” (33). Citatet kan ses som ett uttryck för ärlighet, omognad eller nyhjälploshet. Det kan också tolkas som ett motstånd mot heteronormativitet. En ung manlig sagesman anser att barn är för styrande och att ett gott liv kan levas utan barn, men inser också att detta är kanske något som han omprövar när han blir äldre (51). Att de unga ser barn som något inte absolut tvunget är något som de just på grund av sin ålder kan unna sig att anse. Med ökande ålder kommer

de sannolikt att känna en press på omgivningens krav att skaffa barn och då blir barnfrihet ett mera aktivt ställningstagande.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de äldre uppfattar att få barn som något naturligt, önskvärt och som ett sätt att föra släktet vidare. De hör också till en åldersgrupp som fått oplanerade barn. De medelålders och yngre sagesmännen har däremot haft en valsituation men de flesta anser att barn är väsentliga för familjen och släktets fortgång. Några få uttryck för barnfrihet finns. De yngsta sagesmännen anser att ett liv med barn ligger för dem i framtiden och är inte aktuellt just nu.

Notes

- 1 Artikeln har kommenterats av FD Susanne Nylund Skog, FM Kristin Mattsson och FL Johanna Björkholm. Jag är tacksam för alla värdefulla kommentarer.
- 2 Se även Räsänen 1991.
- 3 Kongressen hölls i Vösu, Estland 25-29.5.1994. Kongressen resulterade i två utgåvor *The family as the tradition carrier* volume 1 (1996) och volume 2 (1997).
- 4 29.e Nordisk etnologisk och folkloristisk kongress, Helsingör 6-8.5.2003. Sessionen *Familjeliv i Europa förr och nu* leddes av Anne Leonoa Blaakilde och Lena Marander-Eklund. Tyvärr publicerades inte föredragen från sessionen.
- 5 Exempel på sådana är undersökningar om kärlek (red. Armstberg 1988), ensamstående kvinnor (Hellesund 2001) moderskapet (Brembeck 1998), föräldraskap (Danielsen 2005) barndom (Brembeck & Johansson 1996), barnfrihet (Fjell 2008) skilsmässor (Ljung Hagborg 2005), styvmödrar (Hertzberg Johnsen 1982), hemmet (Rosengren 1991), husmödrar (Danielsen 2002) och släkten (Latavla 2001). Berättande inom familjen har undersökts av Kristin Langellier (2006) och Pauliina Latvala (1998).
- 6 Kursen bestod av föreläsningar, seminarier och workshops med fokus på hur man berättar om familjen. I kursen ingick också det konkreta arbetet med att sända ut frågelistorna till det sagesmannanät som Folkloristiska arkivet vid Åbo Akademi upprätthåller. Under tiden som vi väntade på att svaren på frågelistan skulle sändas in hölls paus i kursen. Kursen, en valfri specialkurs, attraherade inte särskilt många studenter, men de som deltog var desto ivrigare. Tove Knutars uppsats har delvis inspirerat till denna artikel.
- 7 Frågelistan om vänskap sändes ut år 2002 och den om framtidsdrömmar år 2003. Sagesmannanätet har inte uppdaterats med nya sagesmän sedan slutet av 1990-talet. Det här beror på att frågelistor inte sänds ut regelbundet och i vissa fall riktas till speciella grupper av svarare. I framtiden kommer vi att försöka nå ut till möjliga svarare genom våra hemsidor så en uppdatering

- av sagesmannanätet är inte längre aktuellt (se Hagström & Marander-Eklund 2005:21ff).
- 8 Ett svar är utan uppgift om ålder.
- 9 I texten nedan hänvisas endast till svarets nummer så att (1) betyder IF 2004/6:1. Sagesmännens namn återges inte i texten och jag försöker även på andra sätt, genom att utesluta vissa detaljer, namn och orter i citaten, skydda sagesmännen från att bli igenkända.
- 10 Gillis påpekar också att den västerländska förståelsen av familj var mycket öppen från medeltid ända in på 1800-talet och bestod av sociala och legala band framom biologiska bindningar (Gillis 1996: 3ff).
- 11 Ilmar Talve skriver om kärnfamiljen, bestående av föräldrar och barn, som den vanligaste familjeformen i bondesamhällets Finland (Talve 1990: 195).
- 12 Ursprungligen var familj ett ord för präster och herrskap; ordet användes inte bland bönder i äldre tider (Hanssen 1978: 14f).
- 13 Introduktionen av den borgerliga 1800-tals familjen syns i framväxten av familjetidskrifter (i Sverige) (Johannesson 1980: 14ff).
- 14 Frågor om gemenskap inom familjen och släkt och släktforskning lämnar jag där hän i detta sammanhang.
- 15 Begreppet är myntat av Judith Butler. Se t.ex. Oinas och Ahlbeck-Rehn 2007: 30ff

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

- Åbo, Åbo Akademi,
Etnologi
- Beijar, Staffan 2007. *Den rituella familjejulen*. Opublicerad avhandling pro gradu i nordisk etnologi.
- Folkloristiska arkivet
IF 2004/6:1-56. *Familjen och jag – familjen i förändring*

Litteratur

- Ambjörnsson, Fanny 2006. *Vad är queer*. Stockholm: Natur och kultur.
- Arvidsson, Alf 1999. *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.
- Beck, Elisabeth 1999. On a way to a post-familial family. From a community of needs to selective affinities. I: *Love and eroticism*. Ed. Mike Featherstone. London: Sage, p. 52-89.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim 1995. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity.
- Brembeck, Helene 1998. *Inte bara mamma. En etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 28.) Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige
- Brembeck, Helene & Barbro Johansson 1996. *Postmodern barndom*. (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 23.) Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Bäck-Wiklund, Margareta & Birgitta Bergsten 1997. *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i*

- förändring*. Stockholm: Natur och kultur.
- Carlstedt, Gunilla & Annika Forssén 2003. Kvinnor under hemmafruns årtionden. Vad gjorde de egentligen? I: *Häftan för kritiska studier 3-4*, s. 37-44.
- Connell R.W 2003. *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Danielsen, Hilde 2002. *Husmorshistorier. Norske husmødre om menn, barn og arbeid*. Oslo: Spartacus.
- Danielsen, Hilde 2006. *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*. Bergen: Universitet i Bergen.
- Den utsatta familjen. Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste tvåhundra åren. En antologi från Familjehistoriska projektet vid Historiska institutionen* 1983. Red. Hans Norman. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eriksen, Anne & Torunn Selberg 2006. *Tradisjon og fortelling. En innføring i folkloristikk*. Oslo: Pax forlag.
- Familj och kön. Etnologiska perspektiv* 1999. Red. Birgitta Meurling, Britta Lundgren och Inger Lövkrona. Lund: Studentlitteratur.
- Family as the tradition carrier* 1994. Abstracts, Vösu, Estonia May 25-29 1994. Ed. Ingrid Rüütel. Tallin: Institute of Estonian language.
- Family as the tradition carrier volume 1-2* 1996-97. Eds Ingrid Rüütel & Kristin Kootma. (NIF publication 31.) Tallinn: Institute of Estonian language.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2008. *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet*. (Kjønnsstudier) Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin 2003. Johdanto. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. I: *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, s. 7-15.
- Gaunt, David 1991. Familjen i förvandling. I: *Den problematiska familjen*. Red. Panu Pulma. (Historiallinen arkisto 97.). Helsinki: Finska historiska samfundet, s. 34-61.
- Giddens, Anthony 1995. *Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Giddens, Anthony 2007. *Sociologi*. 4.e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Gillis, John R. 1996. *World of their own making. Myth, ritual and the quest for family values*. Oxford: Oxford UP.
- Gittins, Diana 1985. *The family in question, Changing household & familiar ideologies*. Basingstoke: Macmillans.
- Hagström, Charlotte 1999. *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Lund: Nordic academic press.
- Hagström, Charlotte & Lena Marander-Eklund 2005. Att arbeta med frågelistor. En introduktion. I: *Frågelistan som källa och metod* 2005. Red. Charlotte Hagström Lena Marander-Eklund. Lund: Studentlitteratur, s. 9-29.
- Hanssen, Börje 1978. *Familj, hushåll, släkt. En punktundersökning av miljö och gruppaktivitet i en stockholmsk förort 1957 och 1972 enligt hypoteser, som utformats efter kulturhistoriska studier*. Stockholm: Gidlund.

- Hellesund, Tone 2001. *Den norske peppermø. Om kulturell konstituering av kjønn og organisering av enslighet 1870-1940*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hirdman, Yvonne 2007. *Gösta och genusordningen. Feministiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.
- Hellspong, Mats & Orvar Löfgren 1972. *Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Lund: Gleerup.
- Hertzberg Johnsen, Birgit 1982. *Myten om den onde stemor. Fra folketradisjon til masselitteratur*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- Holmberg, Carin 1999 [1993]. *Det kallas kärlek. En sociopsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma.
- Jamieson, Lynn 1998. *Intimacy. Personal relationships in modern societies*. Cambridge: Polity.
- Johannesson, Eric 1980. *Den läsande familjen. Familjetidskriften i Sverige 1850-1880*. (Nordiska museet handlingar 96.) Stockholm: Nordiska museet.
- Johansson, Barbro 1996. Barnet i postmoderniteten. I: *Postmodern barndom*. Red. Helene Brembeck & Barbro Johansson. (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 23.) Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige, s. 287-298.
- Ljung-Hagborg, Anna 2005. Mannen som tappade fotfästet. Om manliga erfarenheter och känslor i skilsmässorelaterade livskriser. I: *Rig* 4/2005, s. 210-222.
- Lundin, Susanne 1999. Könsbilder – familjeskap och reproduktionsteknologi. I: *Familj och kön. Etnologiska perspektiv*. Red. Birgitta Meurling, Britta Lundgren och Inger Lövkrona. Lund: Studentlitteratur, s. 150-170.
- Löfgren, Orvar 1972. Familj och hushåll. Släkt och äktenskap. I: *Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Mats Hellspong och Orvar Löfgren. Lund: Gleerups, s. 227-284.
- Langellier, Kristin M. 2006. Family storytelling as communication practice. I: *The family communication sourcebook*. Eds Lynn H. Turner & Richard L. West. London: Sage, pp. 109-128.
- Lavatala, Pauliina 1998. Kuinka tutkia perhehistoriallista aineistoa folkloristiikan näkökulmasta. *Elore* 1/1998. [www.http://cc.joensuu.fi/~loristi/2.artikkeli](http://cc.joensuu.fi/~loristi/2.artikkeli).
- Latvala, Pauliina (toim.) 2001. *Suvun suuri kertomus. Muistitietoa itsenäisestä Suomesta*. (Kansanelämän kuvauksia 53.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Latvala, Pauliina 2005. *Katse menneisyyteen. Folkloristien tutkimus suvun muistitiedosta*. SKS:n toimituksia 1024.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Magnusson, Eva 2006. *Han, hon och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och kultur.
- Martinsson, Lena 1997. *Gemensamma liv. Om kön, kärlek och längtan*. Stockholm: Carlsson.
- Moe, Sverre 2007. *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur.
- Nenola, Aili 1986. *Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin*. (Tietolipas 102.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- När var tar sin 1988. Red. Karl-Olov Arnstberg. Stockholm: Carlsson.
- Nätkin, Ritva 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. I: *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Toim. Hannele Forsberg & Ritva Nätkin. Helsinki: Gaudeamus, s. 16-38.
- Oakley, Ann 1978 [1974]. *The sociology of Housework*. Oxford: Martin Robertson & Co.
- Oinas, Elina & Jutta Ahlbäck-Rehn 2007. Blod, fläsk och performativitet – kropp och hälsa i feministisk forskning. I: *Kvinnor, kropp och hälsa*. Red. Oinas, Elina & Jutta Ahlbäck-Rehn. Lund: Studentlitteratur, s.11-43.
- Plantin, Lars 2001. *Män, familjeliv & föräldraskap*. Umeå: Boréa
- Roman, Christine 2004. *Familjen i det moderna. Sociologiska sanningar och feministisk kritik*. Malmö: Liber.
- Rosengren, Anette 1991. *Två barn och eget hus. Om kvinnors och mäns världar i småsamhället*. Stockholm: Carlsson.
- Räsänen, Matti 1991. Några synpunkter på den etnologiska familjeforskningen i Finland. I: *Den problematiska familjen*. Red. Panu Pulma. (Historiallinen arkisto 97.) Helsinki: Finska historiska samfundet, s. 62-82.
- Sheridan, Dorothy 2003. Ordinary lives and extraordinary writers. The british Mass-Observation project. I: *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Red. Bo G. Nilsson et al. Stockholm: Nordiska museet, s. 45-56.
- Strandell, Harriet 1991. Vilken familj? Om sociologiska användningar av familjebegreppet. I: *Den problematiska familjen*. Red. Panu Pulma. (Historiallinen arkisto 97.) Helsinki: Finska historiska samfundet, s. 83-98.
- Talve, Ilmar 1990. *Suomen kansankulttuuri*. (SKS:n toimituksia 514.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Virtanen, Leea 1988. *Suomalainen kansanperinne*. (SKS:n toimituksia 471.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Åström, Lissie 1986. *I kvinnoled. Om kvinnors liv genom tre generationer*. Malmö: Liber.
- Åström, Lissie 1990. *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Stockholm: Carlsson.
- Öberg, Peter 1999. *Livet som berättelse. Om biografi och åldrande*. Uppsala: Uppsala University.

SUMMARY

The family and I – the family in transformation

The article considers an understanding concerning the family in transformation based on a questionnaire regarding the family that people in the different Swedish speaking areas in Finland have answered. The analysis focuses on the questions relating to the view of the family, relationships within the family, and the relationships of parents and children, presented in the answers to the questionnaire. The aim was to study the family as a lived experience and

to problematise and study them from the perspective of transformation. In this study, the theoretical background presented by family sociologists was of assistance.

The questionnaire reveals that there is partly an understanding of the family on a discursive, thought provoking plain – both how others “usually” live and the family ideal – partly a view of the family as a lived experience. The analysis shows that the older generation have a relatively homogenous understanding of the family, with regard to the nucleus family, both as an ideal and a lived experience. Their relationships are characterised by romantic love, heteronormativity and gender roles that involve a traditional gender system.

The man sees himself as the leader of the family and the woman looks after the relationships within the family. The participants that answered that were middle-aged proved to have a more changeable view on what constitutes a family and how they should live. The family was not always seen as something positive and can be experienced as something claustrophobic and limiting. The forms of living together are those of the traditional nuclear family as well as other types of families. Heteronormative relationships are not always predominant.

The younger participants defined themselves through their childhood families apart from those times when they distanced themselves from their family on the grounds of rifts within the family. With this group it was not heteronormativity that was thought to be the most salient, but nevertheless the most practical. My research material does not indicate in any way that the family is about to disperse, so I can agree with those that criticise this notion. Difference on the views concerning the relationship between spouses is also very clear between the participants in the

younger and older generations. The older participants put forward a romantic lasting relationship as an ideal, while the answers given by the middle-aged and younger participants are dominated by the idea of pure relationships and confluent love.

Concerning the meaning of the family, a vacillation can be found between the concept of the family as a safe oasis and the family as a source of argument and silence. The older participants propose the family as an oasis. Among the middle-aged participant’s answers a frustration emerged concerning the imbalance in the work division in the home, by the women, while the men saw the home as more of an oasis. The older participants pointed out that a “real” or normal family is made up of parents and children and this is a guarantee of a future for the family, for property and for Finland-Swedishness. For the middle-aged participants children were also important, but they did not necessarily need to be their own biological children, and they also put forward the idea of choosing not to have children. The answers of the youngest participants were ambivalent concerning children.

The difference between men and women as regards the understanding of the family, both as a lived experience and a discursive concept, did not differ as much as that between the various age groups. It was still, however, clear that men and women, especially from the perspective of the older age group, have different positions and gender system concerning the traditional divisions of labour; the man being responsible for financial support and women for the emotional needs of the family. The family still plays a central role for most of the participants, even though the younger writers have a more ambivalent attitude to it.